

SCURTE OBSERVAȚII ASUPRA ORIGINII TOPONIMELOR CRIȘ, BIHOR, ZĂRAND, ARDEAL, TRANSILVANIA, BĂRĂGAN ȘI BARAOLT

Prof. IOAN ȘTEFAN HANCIU

Seminarul Teologic Ortodox "Sfântul Simion Ștefan", Alba Iulia

ABSTRACT: *Brief remarks on the origin of place names Criș, Bihor, Zărand, Ardeal, Transilvania, Bărağan and Baraolt. In the name of some places of Romania, there are some data that recall the distant past and whose etymology and semantics I tried to explain.*

Keywords: *etymology, semantics, toponymy, origin*

De la Mureș spre nord până la Someș se întind de la est spre vest într-o desfășurare de amfiteatru pământurile românești care din punct de vedere istorico – geografic s-au constituit într-un ținut distinct numit **CRIȘANA**. Acest ținut deține toponime fundamentale ale nomenclaturii geografice – istorice din vestul României. Acestea sunt **Criș, Bihor, și Zărand**.

Cel care a condus la impunerea numelui întregii provincii românești din vestul Apusenilor, a fost hidronimul **Criș** (Crișul Alb, Negru și Repede, unite). Lingviștii români și străini care au studiat etimologia Criș îl pun în legătură cu sanscritul **Krsna** – „Negru” deci „râu negru”, în limba dacă **Crisia**. Preluat de către romani, hidronimul a cunoscut o dezvoltare fonologică în decursul procesului de etnogeneză românească, ajugându-se în final la forma **Criș**.

Țara Crișurilor sau Crișana a reprezentat în ultimele secole ale primului mileniu al erei noastre nu numai o realitate geografică ci și una politică. Ne referim la ducatul lui Menumorut ale cărui hotare ni le înfățișează Anonymus în cronica „*Gesta Hungarorum*”. S-ar putea crede că ducatul lui Menumorut și-a luat numele de la cetatea Biharea (castrum Bihor). În realitate el provine de la munții ce flancau spre răsărit hotarele acestui teritoriu, cetatea prin numele său semnificând că este centrul acestui ducat sau voievodat.

În legătură cu originea toponimului **BIHOR** s-au emis numeroase păreri. Dintre acestea amintim pe cea care derivă Bihor din slavul **biela hora**, „munte alb”. După alte păreri Bihor derivă din **bour**. Termenul latin **bubalus** cu care era desemnat acest animal ce a populat zona montană și colinară din nord- vestul țării până în secolul trecut, a devenit în limba românească **buăr**. Slavii la venirea lor au preluat cuvântul buăr sau **buhăr** și l-au transformat în **bihor**, echivalent cu bour. Luând în discuție originea numelui Bihor, Nicolae Iorga se apropie mai mult de adevăr atunci când spune că acest nume trebuie căutat în limba dacilor. Având în vedere răspândirea acestui toponim în Europa centarlăși de sud – est unde au locuit tracii și illirii, în Asia Centrală și în India credem că acest cuvânt – ca și cel care denumește râul principal – își are originea în fondul lingvistic indo – european și se referă la un munte cu semnificație sacră.

Și în ceea ce privește toponimul **Zărand** părerile sunt împărțite. Dintre acestea unele îl consideră derivat de la antroponime de origine slavă sau maghiară. O altă explicație etimologică pentru Zărand ar fi cuvântul **zaranya** „aur” din graiul avestic.

Tot spre lumea iranică, dar prin filiera sarmatică conduce și părerea potrivit căreia Zărand derivă dintr-un antroponim. În limba osetnilor din Cucaz cuvântul **zarond** înseamnă „vechi, bătrân”. Aceasta

presupune prezența înainte de secolul al VII-lea alături de daco – romani și a unei populații sarmatice la nord și la sud de Munții Zărandului. În studiul actual al cercetărilor, arheologia confirmă o prezență sarmatică în zona amintită și în alte puncte din Câmpia de vest unde sunt semnalate chiar și unele obiecte scitice. Despre o prezență sarmatică în vestul României amintesc o serie de elemente ale portului popular care-l deosebesc de cel din Transilvania intracarpatică. Ne referim la două elemente de port bărbătesc și anume, la pantalonii largi numiți gaci (termen ce trebuie căutat tot în zona Cucuzului) și o sarică scurtă, mișoasă numită gubă. Anumite ritmuri și armonii ale cântecului popular din aceste zone ,ne îndeamnă ,de asemenea spre astfel de explicații.

Revenind la topicul Zărand, aceasta a desemnat, ca și în cazul Bihorului, întâi o ramură a Munților Apuseni care înainta adânc în Câmpia de Vest. Apoi a desemnat, un teritoriu extins cuprins între Munții Codru Moma și Munții Zărandului, respectiv actuala depresiune a Zărandului la intrarea căreia se află localitatea cu același nume. În hotarul acesteia este cunoscută o fortificație de pământ amintită pentru prima dată de Anonymus. Mai consemnăm că, în câmpie există localitățile cu nume **Zerind** – care poate fi o derivație de la Zarond – Șimand și Zimand. Alte localități cu terminația în **and** sunt presărate între Mureș și Crișul Repede. De remarcat că pe Valea Crișului Repede există o localitate omonimă respectiv **Sărand**, care în documentele medievale apare și sub forma Zarand.

La începutul secolului al X-lea Bihor și Zărand desemnau uniuni de obști care sun conducerea lui Menumorut atinseseră stadiul de formațiune statală cu caracter incipient. Preluarea unei denumiri geografice de către obști teritoriale este frecventă în Moldova și în Muntenia ,unde, unele județe au adoptat numele râurilor pe care se aflau aceste obști.Comitatul, instituția feudală a regalității maghiare ,a preluat, de asemenea,

toponimele Bihor și Zărand, indicând o suprapunere peste vechile alcătuiri politico-administrative românești.

Crișana constituie deci o vatră matrice ale cărei comunități au creat, transmis și păstrat în istoria și cultura românească, hidronimul Criș și toponimele Bihor și Zărand. Aceste comunități locale dacice, daco –romane și românești, la care s-a adăugat și un strat de elemente alogene, au creat o civilizație și cultură cu rădăcini în substratul traco – illir.

BĂRĂGAN = BARA „baltă”, „mocirlă” (în Banat), GAN „ a merge” (în limba getică, bască și armeană) . „A merge pe baltă”, reprezintă o realitate de acum 600.000 ani când Bărăganul de azi constituia „Marea Sarmatică”, din care a mai rămas azi „Lacul Sărat” de lângă Brăila. Ea a fost colmatată de praful adus de vânt din stepele nord pontice. Balta a dispărut, dar s- a păstrat toponimul, dovadă a locuirii teritoriului de către strămoșii daco – românilor de azi.

Cu 600.000 ani în urmă, existau trei Dunări. Prima izvora din Munții Pădurea Neagră și se vărsa în „ Balta”, numită de unguri Balaton(prin includerea unei vocale a între consoanele **It** fenomen fonetic numit epenteză). A doua Dunăre izvora de la Porțile de Fier și se vărsa în aceeași Balta (Balaton), iar a treia din Munții Carpați, de la Porțile de Fier (zona numită în antichitate „Fântânile lui Achile”; ca amintire a zonei de izvorăre a celei de a treia Dunăre) și se vărsa în Marea Sarmatică. În acea perioadă, Munții Carpați și Munții Balcani formau un singur lanț muntos. Prin același fenomen de captare a apelor, s-a produs fenomenul de captare de pe Olt (Baraolt), formându-se o singură apă. Nu este întâmplător că Dunărea de la vest de Munții Carpați se numea în antichitate, DANUBIUS (nume celtic), iar cea de la est se numea DONARIS (nume dacic) sau ISTER (nume grecesc).

Okeanos Potamus „Fluviul Ocean”, nume sub care era cunoscută Dunărea în antichitate. La origine, Dunărea ocupa întreg

Bărăganul de azi, edificat pe locul ocupat cu 600.000 ani în urmă, în prima etapă a epocii cuaternare.

Această extindere a Dunării actuale, este cunoscută și sub numele de Marea Sarmatică. Aceasta a dispărut, fiind colmatată de praful adus de vânt, care a format cea ce se numește **loess**, un pământ poros și care la suprafață, prin putrezirea ierburilor a format un strat de cernoziom a cărui grosime, nu depășește 40 cm. Adâncimea pânzei freatice atinge la Fetești 120 m, ceea ce dovedește unde se afla fundul Mării Sarmatice la origine, respectiv al lui Okeanos Potamus, care se lătea dinspre Porțile de Fier spre Cernavodă, acoperind întregul Bărăgan. (p. 99).

BARAOLT = numele munților din cotul Oltului (partea de sud a masivului Gurghiu – Harghita) și Baraolt. Cu 600.000 ani în urmă, Glaciațiunea Gunz era o baltă „bara”, în care se vărsa Oltul ce izvoră din Carpații Orientali și alte izvoare din Munții Făgăraș.

Un al treilea Olt, izvoră tot din Făgăraș (versantul sudic) și se vărsa în Dunăre. Prin fenomenul de „captare a apelor” munții Făgăraș au fost tăiați; cel de al treilea Olt le-a captat pe primele două, balta a dispărut, dar a rămas toponimul „Baraolt”

ARDEAL „*Cetatea Munților*” derivă de la HAR – DEAL „Casa Domnului”, (grădina) în limba dacă. Alt sens este cel de „deal” (*munte, pământ*), Divin (Minunat, Vrajit)- de unde avem și grădină, vine din sensul de „Tărâmul celălalt” pe care îl mai are etronimul A – GATHYR – SIOI, numele unui neam despre care unii istorici presupun că imigraseră din Scythia. (Adrian Bucurescu –, *Atlantii din Carpați* „, Ed. Obiectiv, Craiova, 2000, p. 31.)

TRANSILVANIA „Tara Silvanelor; Tărâmul Fecioarelor din Pădure; regatul sălbaticelor; - TER – AN – SILVANIA (p.51) dar și “Ținutul de peste pădure” (trans = *peste*; silva, ae = *pădure* lat., v. Cristian Crăiță –, *Marile mistere ale piramidei oculte*,” Ed. Obiectiv, Craiova, 2001, p.26.)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Bălă, P., Chețan, O., *Mitul creștin*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1972, p. 58-63, 77, 94-95.
2. Densușianu, N. *Dacia preistorică*, Institutul de Arte Grafice Carol Gobl, București, 1913.
3. Florescu, Gr., Petolescu, C. – *Inscripțiile Daciei Romane*, vol. II; București, 1976.
4. Kernbach, V. – *Dicționar de mitologie generală*, Ed. Albatros, București, 1984.
5. Kernbach, V. – *Miturile esențiale*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.
6. Lecca, A. – *Lumi dispărute*, Ed. Tineretului, București, 1963.
7. Mansuelli, G. A. – *Civilizațiile Europei vechi*, Ed. Meridiane, București, 1978, p. 53-63.
8. Olinescu, M. – *Mitologie românească*, Ed. Casa Școalelor, București, 1944.
9. Pârvan, V. – *Getica*, Ed. Meridiane, București, 1982.
10. Popescu-Spineni, M. – *România în izvoare geografice și cartografice*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978.